

Vilken väg ska jag ta?

- Om bilkörning, åldrande och kognitiv sjukdom

Vad behövs för säker vägtrafik?

- Välkonstruerade vägar
- Tydliga trafikregler och insatta trafikanter
- Trafiksäkra fordon

- Kapabla förare
 - Fungerade syn och synfält
 - Tillräcklig motorisk funktion
 - Valfungerande kognitiv förmåga
 - Insikt och omdöme

Äldre personer i trafiken

- "Gubbe med keps"
- Ålderskontroller vid körkortsförnyelse
 - Vanligt i många Europeiska länder (ej Sverige)
 - Inga positiva säkerhetseffekter*
- Samma trafikmedicinska krav i Sverige, oavsett ålder

*European Commission, Older Drivers, European Commission, Directorate General for Transport, February 2018.

Äldre personer i trafiken

- 79% av befolkningen har körkort*
 - 87% i åldersgruppen 65-79 år
 - 80% i åldersgruppen ≥ 80 år
- De flesta äldre slutar köra på eget initiativ**
 - Ohälsa
 - Sämre självförtroende
 - Ekonomi
 - 1/3 efter råd om att sluta
- Män är mer benägna att fortsätta köra
- De som fortfarande körde bil efter 84 års ålder hade högre poäng på MMSE och mindre påverkan på IADL**

*Trafikanalys, Fordon 2022, Sveriges Officiella Statistik, publ. 20230303

**Brayne et al., (2000). Very old drivers: findings from a population cohort of people aged 84 and over. *Int J Epidemiol*

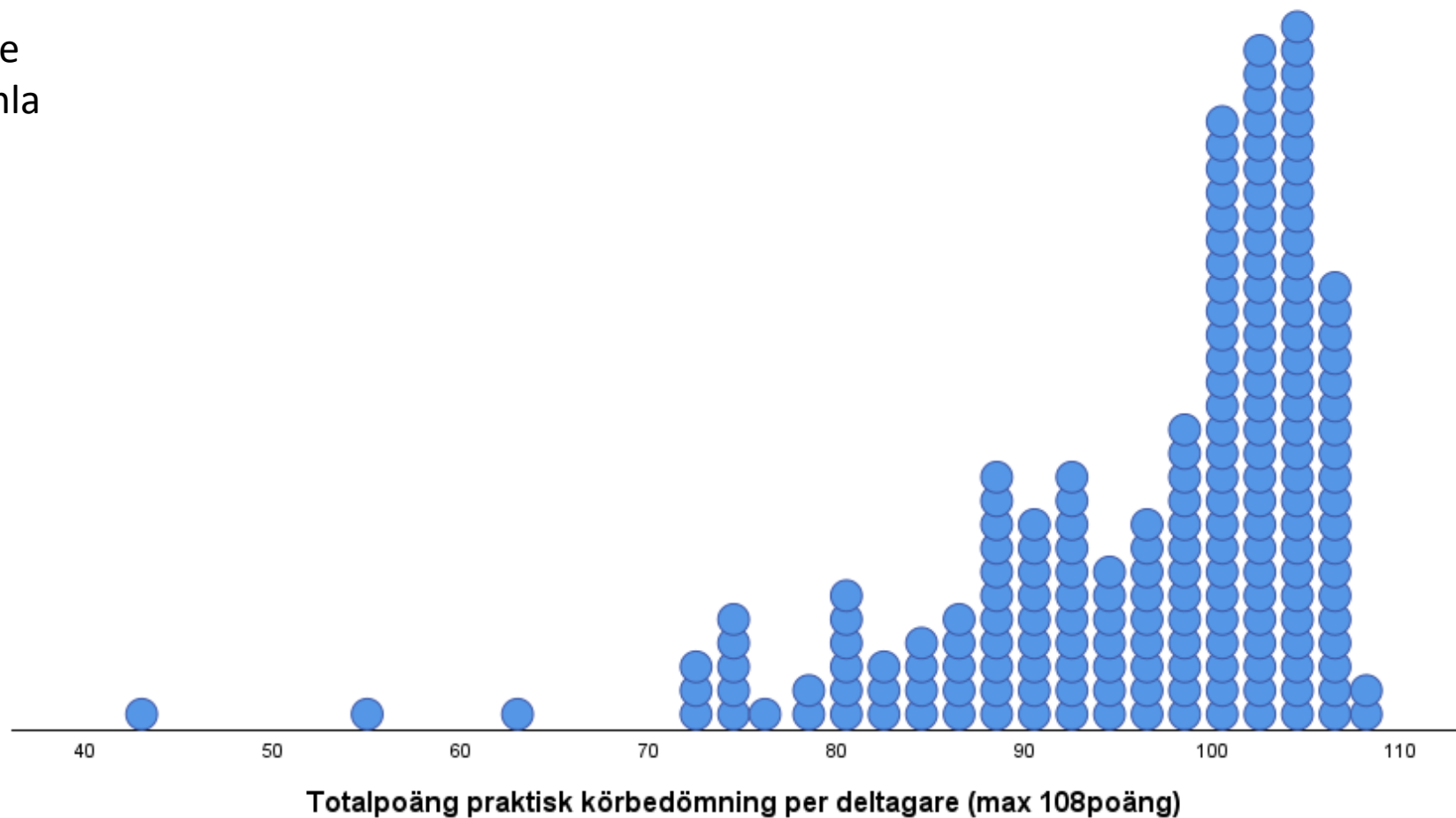
The Normative Study of Driving Ability in Old Swedes (NorDAS)

- Normeringsstudie
- Aktiva, "friska" bilförare 75 år och äldre
- Inbjudan via annonser, riktad information till allmänheten och rekommendation från deltagare
- Linköping och Jönköping
- Trafikmedicinsk utredning
- Återkoppling och rekommendationer

Praktisk körbedömning

198 deltagare
75-91 år gamla

Äldre personer i trafiken

- Äldre är inte överrepresenterade i antal olyckor
 - men fler allvarliga personskador vid olycka
 - större risk för dödsolycka/körd mil (>75 år)
 - 1/3 av dödsolyckor i Sverige är personer över 65 års ålder (OBS! Ej bara förare)
 - vanligare med korsningsolyckor
- Ju äldre person desto större risk för allvarliga medicinska tillstånd och trafikfarliga mediciner

Anmälningsskyldigheten

10 kap. 5 § körkortslagen (1998:488)
och 3 kap. 5 § taxitrafiklagen (2012:211)

”Om en läkare **vid undersökning** av en körkortshavare finner att körkortshavaren **av medicinska skäl** är olämplig att ha körkort, **ska** läkaren anmäla det till Transportstyrelsen. Innan anmälan görs ska läkaren **underrätta körkortshavaren.**”

Undantag

10 kap. 5 § körkortslagen (1998:488) och 3 kap. 5 § taxitrafiklagen (2012:211)

- ”Anmälan behöver inte göras om det finns anledning att anta att körkortshavaren kommer att följa läkarens tillsägelse att avstå från att köra körkortspliktigt fordon.”

= Muntlig överenskommelse

Anmälningsskyldigheten

10 kap. 5 § körkortslagen (1998:488) och 3 kap. 5 § taxitrafiklagen (2012:211)

”Om en läkare vid undersökning eller genomgång av journalhandlingar finner det sannolikt att körkortshavaren av medicinska skäl är olämplig att ha körkort och körkortshavaren motsätter sig fortsatt undersökning eller utredning, ska läkaren anmäla förhållandet till Transportstyrelsen.”

=Utredningsanmälan

Läkare ska bedöma om patienten uppfyller de trafikmedicinska kraven för innehav av körkort

INTE

Hur bra patienten är på att köra bil
Om patienten är eller har varit trafiksäker

Googla 2010:125

**Transportstyrelsens föreskrifter och allmänna råd
om medicinska krav för innehav av körkort m.m.**

Behörigheter

AM, A1, A2, A, B, BE och traktor

= **Grundkrav**

C1, C1E, C, CE, D1, D1E, D, DE och taxi = **Högre krav**

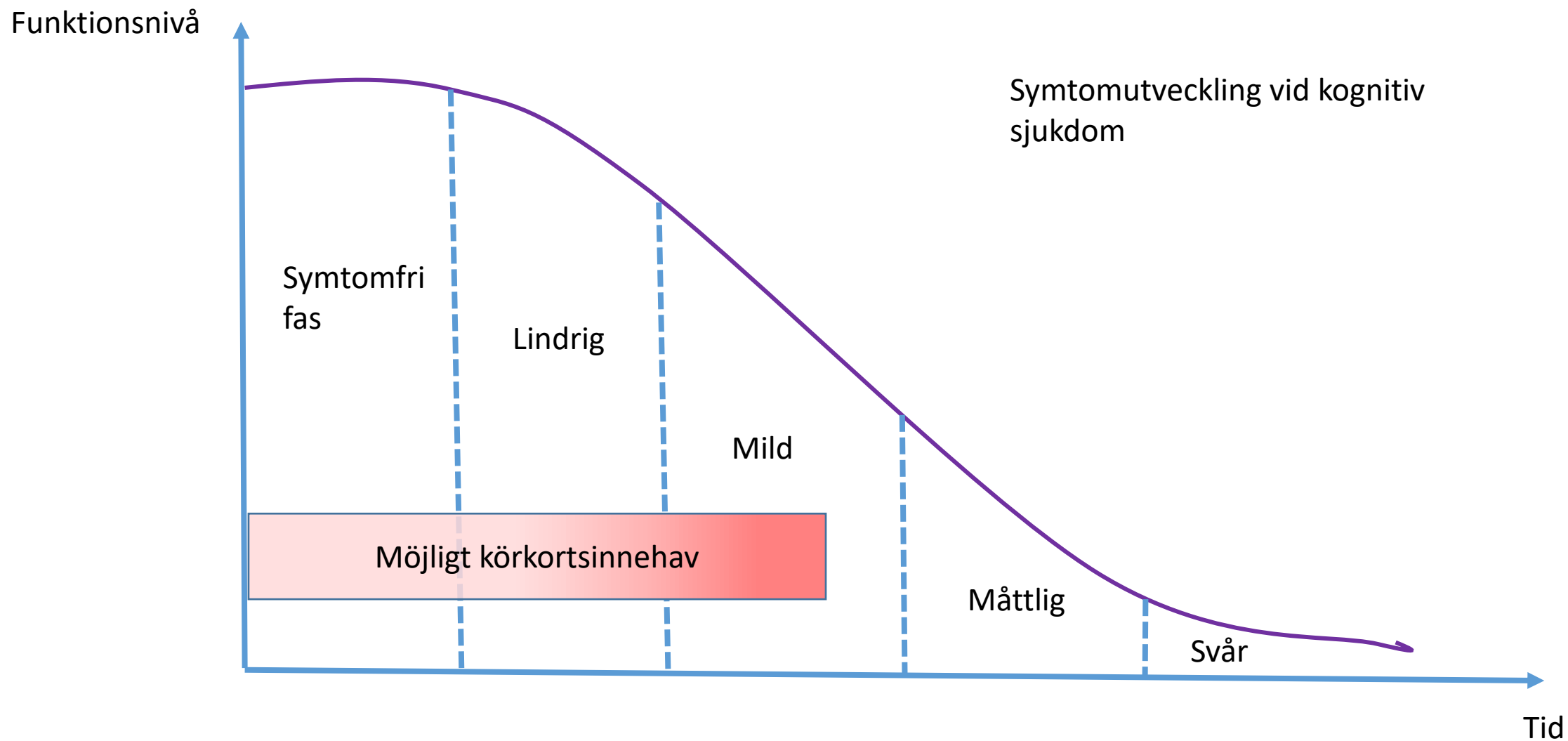
3 typer av sjukdomar/symtom att ta hänsyn till

1. Sjukdomar med en kvarvarande, "stabil", förhöjd trafikmedicinsk risk
 - Kognitiv sjukdom, synnedsättning, stroke, mfl
2. Sjukdomar med tillfällig förhöjd risk, i särskilda situationer/förutsättningar
 - Beroendesjukdomar, diabetes, nedsatt mörkerseende, mfl
3. Risk för akut insjuknande/akut inkapacitering
 - Hjärtinfarkt, stroke, epilepsi, sömnapné, sömnstörning, mfl

Kognitiv sjukdom och körkortsinnehav

- Grundregel: Demens är inte förenligt med körkortsinnehav
- Undantag för behörigheter med grundkrav:
 - + Lindrig kognitiv funktionsnedsättning eller mild demensgrad
 - + Viktiga funktioner inklusive omdöme är välbevarade
 - + Läkarbeslut
 - + Begränsad period

Gradering av kognitiv sjukdom/demens

Kognitiva domäner

➔ **Komplex uppmärksamhet**
Hålla kvar, selektera och dela uppmärksamhet.
Bearbetningshastighet.

Språklig förmåga
Tala och förstå språk

➔ **Exekutiva förmågor**
Planera, fatta beslut, mental flexibilitet, byta strategi, hantera/korrigera efter misstag.

➔ **Visuospatiell förmåga**
Rumslig förståelse, konstruktionsförmåga, "vad är det?", "hur gör man?"

➔ **Minne och inläring**
Närminne, korttidsminne och långtidsminne

Social kognition
Uppfatta känslor och förmåga att förstå andra människor

➔ **Insikt**
Omdöme

Utredning

- **Primärvård-** Symtombeskrivning, kroppslig undersökning, kognitiva tester och ev. funktionsbedömning
- **Specialistmottagning-** Fördjupad kognitiv utredning. Praktisk funktionsbedömning och ibland körbedömning.
- **Trafikmedicinsk mottagning-** Endast fokus på körkortsinnehavet. Kognitiva tester, simulatorer och praktisk körbedömning. Ojämnt över landet.

Kognitiva tester- exempel primärvård

- MMSE-NR3
- MoCA
- RUDAS
- Klocktest
- Trail Making Test A och B (TMT)

- INGET TEST SKA ENSAMT ANVÄNDAS FÖR ATT AVGÖRA KÖRFÖRMÅGA!

- OBS! Dessa tester är ej utformade för att bedöma körförmåga! Kognitiv screening!

Kognitiva tester- exempel specialistvård

- Nordic Stroke Driver Screening Assessment (NorSDSA)
 - Kognitiva screening batteriet (KSB)
 - Trail Making Test A och B (TMT)
 - Useful Field of View (UFoV)
 - m.fl.
-
- **INGET TEST SKA ENSAMT ANVÄNDAS FÖR ATT AVGÖRA KÖRFÖRMÅGA!**

Intyg

- ”En anmälan från **läkare** ska vara **skriftlig** och innehålla de uppgifter om innehavarens **hälsotillstånd**... som har betydelse för frågan om innehav.”
- **Specialistkompetens.** Kontrasignering om underläkare .
- Blankett eller brev
- (Om patienten vägrar utredning- Utredningsanmälan)

Tips till äldre förare

- Körlektioner via Trafikskola
- Varannan du, varannan jag
- Automatisk växellåda
- Anpassa bilkörningen

Tips till vårdpersonal

- Ta upp körkortsfrågan tidigt vid progressiv sjukdom
- Svenskt demenscentrums faktablad "Bilkörning och demens"
- Även skriftlig överenskommelse vid muntlig
- Läs föreskrifterna och använd Transportstyrelsens ord
- Skriv ut demensgrad (lindrig, mild, måttlig, svår)
- Vid föreläggande/villkorat körkort- be att få se brevet patienten fått hem!
- Det går ofta att förlänga tiden vid föreläggande
- Brev till Transportstyrelsen för att påtala behov av ny bedömning inom ett visst tidsspänn

Frågor?

Katarina Fällman, överläkare

Kognitiva Specialistmottagningen, Linköpings Universitetssjukhus

Trafikmedicinska mottagningen, Linköpings Universitetssjukhus

Affilierad forskare, Linköpings universitet

katarina.fallman@liu.se

Cognition, Everyday Function and Driving Performance in Old Age (2024)

<https://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1905922&dswid=-1076>